

TÜRKİYE CUMHURİYET MERKEZ BANKASI

BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN YABANCI PARA POZİSYON AÇIĞI:

Türkiye Örneği

Araştırma Genel Müdürlüğü

Mali Araştırmalar Müdürlüğü

Cafer KAPLAN

Cafer.Kaplan@tcmb.gov.tr

AĞUSTOS 2002

I. GİRİŞ

Finansal krizlerle ilgili olarak yapılan çalışmalar, literatürde “birinci nesil” ve “ikinci nesil” kriz modelleri olarak isimlendirilmektedirler. Krugman (1979) tarafından geliştirilen “birinci nesil” modeller, krizlerin aşırı genişleyici para ve maliye politikalarından kaynaklandığını savunmaktadırlar. “Birinci nesil” kriz modellerine göre, sabit döviz kuru sistemlerinde para talebindeki büyümeyi aşan bir iç kredi büyümesi yavaş yavaş, fakat sürekli olarak uluslararası rezervlerin azalmasına sebep olmaktadır. Nihai olarak, bu süreç, paraya bir spekülatif saldırı yaratmaktadır. Bu saldırı, rezervlerin ani olarak düşmesine sebep olmakta ve hükümetleri döviz kuru paritesini değiştirmek zorunda bırakmaktadır. Çünkü ekonomik birimler döviz kuru paritesinin nihai olarak değişeceğini düşünmektedirler. Bu çalışmalar, krizleri 1970 ve 1980’lerde Latin Amerika’da ortaya çıkan finansal krizler çerçevesinde açıklamaya çalışmışlardır.

Daha sonra geliştirilen modeller ise, makro ekonomik değişkenlerde önemli bir değişim olmasa da bir krizin ortaya çıkabileceğini savunmaktadırlar. Obstfeld (1994) tarafından geliştirilen bu modeller ise “ikinci nesil” modeller olarak isimlendirilmektedir. Bu modeller, ekonomik politikaların değişken doğası gereği çoklu dengenin olduğunu ve koşullar oluştuğunda veya değiştiğinde kendi kendini besleyen krizlerin ortaya çıkabileceğini söylemektedirler. Bu modellerdeki temel varsayım, ekonomi politikaları önceden belirlenmemiştir. Ekonomideki değişiklikler gözönünde tutulmaktadır. Ekonomik birimler kendi bekleyişlerini oluştururken ekonomik koşullardaki bu değişiklikleri dikkate almaktadırlar. Aynı zamanda, ekonomik birimlerin bekleyişleri ve tepkileri de ekonomik birimlerin davranışlarını etkileyen bazı değişkenleri etkilemektedir. Bu etkileşim çoklu denge olasılığını yaratmaktadır ve makro ekonomik değişkenlerde herhangi bir değişim olmaksızın, fakat değişim beklentisi varken, bir dengeden başka bir dengeye geçilebilmektedir. Böylece, ekonomi başlangıçta sabit döviz kuru ile uyumlu bir dengede iken, bekleyişlerdeki ani bir kötüleşme, politikalarda döviz kurunun çökmesine yol açabilecek bir değişim yaratabilmektedir. 1990’lı yılların sonlarına kadar ortaya çıkan krizler temel olarak “birinci nesil” ve “ikinci nesil” kriz modelleriyle açıklanmıştır.

1997-1998 yıllarında Güney Doğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan krizleri “birinci nesil” ve “ikinci nesil” modeller ile açıklamak oldukça zordur. Bu dönemde kriz yaşayan Tayland,

Endonezya, Kore, Malezya ve Filipinler’de 1996 yılında bütçe açığı ya hiç yoktu ya da çok düşüktü. Bu beş ülkede, enflasyon oranları yüzde 10’un altında ve GSYİH büyüme oranları yüzde 5’in üzerindeydi (Chang, Velasco, 1998). Bu krizleri açıklayabilmek için “üçüncü nesil” modellere ihtiyaç duyulmuştur. Bu krizler “üçüncü nesil” savunucularına göre, temel olarak bankacılık sisteminde ortaya çıkan sorunlardan kaynaklanmıştır.

Ülkemizde, 2000 yılı sonlarında başlayarak 2001 yılı başlarında doruk noktasına ulaşan ve son on yıllık dönemde izlenen döviz kuru politikalarından vazgeçilmesiyle sonuçlanan finansal kriz sonrasında dikkatler bankacılık sektörünün kırılganlığı üzerinde yoğunlaşmıştır. Kriz öncesi dönemde bankacılık sektörünün kırılganlığının artmasına neden olan iki önemli gelişme görülmektedir. Bunlardan birincisi, sektörün varlık ve yükümlülükleri arasındaki vade uyumsuzluğunun artışı, diğer gelişme ise yabancı para pozisyon açıklarının oldukça yüksek düzeylere ulaşmasıdır. Bankacılık sektörünün 1990’lı yıllarda genellikle yabancı para pozisyon açıkları ile çalışma eğiliminde olduğu görülmektedir. Sektörün kırılgan bir yapıya sahip olmasının en önemli nedenlerinden biri olan yabancı para pozisyon açıklarını belirleyen faktörlerin incelenmesi önem kazanmıştır.

Bu çalışmada, önce yabancı para cinsinden pozisyon açıkları ile ilgili olarak literatür taraması yapılmaktadır. Takip eden bölümde, yabancı para pozisyon açıkları ile ilgili yasal düzenlemeler değerlendirilmektedir. Daha sonra, Türkiye için yabancı para pozisyon açığı serisi türetilmekte ve bu serinin kısa dönem belirleyicileri model yardımıyla açıklanmaktadır. Daha sonra ise ortaya çıkan sonuçlar özetlenmektedir.

II.1. YABANCI PARA POZİSYON AÇIĞI

Bankacılık sistemi, ağırlıklı olarak kısa vadeli olan fonlar ile borçlanıp, bu fonlar ile uzun vadeli yatırım projelerini finanse eden finansal araçlardır. Bir bankanın varlıklarının değeri yükümlülüklerinin değerinin altına indiği zaman o bankanın finansal yapısı bozulmuş demektir. Bankacılık krizi, bir ülkedeki bir grup bankanın, kısa bir zaman periyodunda, likidite sıkışıklığı içerisine düşmesi veya finansal yapılarının bozulması durumudur (Demirgüç-Kunt and Detragiache, 1997). 1980 yılından itibaren dünyada, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bankacılık krizlerinde önemli bir artış görülmektedir. 1980 yılından sonra IMF'ye üye olan 181 ülkeden 133 tanesi bankacılık krizi yaşamıştır.

Son 30 yıllık dönemde gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bankacılık krizlerinin milli gelir üzerindeki etkisi gelişmiş ülkelerde ortaya çıkan bankacılık krizlerine göre daha yüksek olmuştur. Gelişmiş ülkelerde bankacılık krizlerinin milli gelir üzerindeki etkisi genellikle yüzde 10'un altında gerçekleşirken, gelişmekte olan ülkelerde bu etki genellikle yüzde 10'un üzerinde olmuştur (Goldstein ve Turner, 1996). Yaşanan krizlerden sonra gelişmekte olan ülkelerde banka bilançolarının düzeltilmesinin maliyetinin GSYİH'ye oranı incelendiği zaman; 1980'lerde ortaya çıkan Arjantin krizinde yüzde 13, Şili'de yüzde 20, Venezüella'da yüzde 18, Bulgaristan'da yüzde 14, Macaristan'da yüzde 10, 1994-1995 Meksika krizinde yüzde 15-20, 1997-1998 döneminde Tayland'da yüzde 42, Endonezya'da yüzde 36, Kore'de yüzde 20 ve Malezya'da ise yüzde 21 olarak gerçekleşmiştir (Kamin, 1999). Sanayileşmiş ülkelerde ise 1991-1993 Finlandiya krizinde GSYİH'nin yüzde 8'i, 1991 yılında İsveç'te yüzde 6, 1987-1989 yılları arasında Norveç'te yüzde 4 ve 1984-1991 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen krizin maliyeti de GSYİH'nin yüzde 3'ü oranında olmuştur. Ayrıca, Asya krizi önceki krizlere göre daha yıkıcı bir kriz olmuştur. Bankacılık sektörü üzerinde daha ağır bir maliyet yaratmıştır. Ülkemizde 2000 ve 2001 yıllarında yaşanan bankacılık krizinin maliyeti, 2001 yılı sonu itibariyle yaklaşık 40 milyar ABD doları ve GSMH'nin yüzde 35'i seviyesindedir (Kaplan, Yılmaz, 2001).

Yabancı para cinsinden işlemlerdeki artış (dolarlaşma), yerleşiklerin yabancı para cinsinden mevduat tutma tercihlerindeki artış veya tasarruflarını yerel para yerine yabancı para cinsinden tutmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Berg, Borensztein, 2000). Dolarlaşma, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerde önemli bir artış eğilimi göstermektedir. Özellikle Latin Amerika

ülkelerinde, hiperenflasyon şartları altında tasarruf sahipleri güçlü para olan dolara yatırım yapmayı tercih etmişlerdir. Fakat Latin Amerika ülkelerinde enflasyon ve döviz kurunda istikrarın sağlandığı dönemlerde de enflasyonun ortaya çıkma olasılığı nedeniyle dolarlaşmadan bir çözüme gözlenmemiştir (Balino, 1999).

Bankaların yabancı para cinsinden fon toplamaları ve kredi kullandırmaları gibi işlemler döviz kuru hareketlerinden kaynaklanan risk içermektedirler. Bir bankanın nazım hesaplarını da (bilanço dışı kalemler) içeren yabancı para cinsinden alacak ve borçlarının net miktarını gösteren bu tür işlemlere yabancı para pozisyonu denmektedir. İkinci bir tanım ise, bir ülkenin bankaların yabancı para cinsinden kısa dönem yükümlülükleri yabancı para cinsinden kısa dönem varlıklarının miktarını aşarsa, bankacılık sistemi uluslararası bazda likidite sıkışıklığı içerisinde bulunmaktadır. Bir bankanın kısa vadeli yabancı para cinsinden yükümlülükleri o bankanın yerel para cinsinden mevduat kalemlerini de kapsamı gerektiği savunulmaktadır (Chang ve Velasco, 1998). Sabit kur sistemlerinin yürürlükte olduğu ülkelerde yerel para cinsinden mevduatlar yabancı para cinsinden yükümlülüklerden çok farklı kabul edilmemektedirler. Bir şok anında mevduatını çeken tasarruf sahipleri tasarruflarını yabancı paraya dönüştürebilmektedir. Likidite sorunu olmayan bir bankanın bu tür bir talebi karşılayabilecek yeterlilikte yabancı para cinsinden likiditesi olması gerekmektedir. Bu durumun ortaya çıkması bir finansal krizin ve/veya ödemeler dengesi krizinin ortaya çıkması için gerekli ve yeterli koşuldur. Çünkü yabancı para cinsinden varlık (kredi) ve yükümlülükler (mevduat) arasında bir vade uyumsuzluğu bulunmaktadır.

Yabancı para cinsinden pozisyon ile ilgili yapılan temel çalışmalar, yabancı para cinsinden işlemlerdeki artışı yerel para ve yabancı para cinsinden varlıkların görece getiri oranları tarafından belirlenen müşterilerin portföy seçimi modeline dayandırmaktadırlar (Thomas, 1985). Doğu Avrupa ülkelerinin bazılarında getiri oranları farkı toplam mevduat içerisinde yabancı para cinsinden işlemlerin payındaki artışı açıklayabilirken, aynı çalışma Latin Amerika'da aynı başarıyı gösterememiştir. Ize ve Levy-Yeyati (1998) çalışmasında, yabancı para cinsinden işlemlerin payındaki artış enflasyon dalgalanmasındaki artış ve reel döviz kuru dalgalanmasındaki düşüş ile açıklanmaktadır.

Berg ve Borensztein (2000) çalışmasında yabancı para cinsinden işlemlerdeki artışın ekonomik istikrarsızlık ve yüksek enflasyondan kaynaklandığı ortaya çıkmıştır. Yabancı para cinsinden varlıklar fiyat istikrarsızlığı ve ekonominin büyüme hızındaki gerileme gibi makro

ekonomik şoklara karşı bir sigorta fonksiyonu görmektedir. Yabancı para cinsinden varlık tutulması yerel para ve yabancı para cinsinden risk ve getiri farklarından kaynaklanmaktadır.

Catao ve Terrones (2000) çalışmasında, bankaların yabancı para cinsinden işlemlerinin payını yabancı para cinsinden kredi ve mevduat kalemlerinin toplam içerisindeki payı, piyasa yapısı, getiri ve maliyet kalemleri ile makro ekonomik şoklar ve bu değişkenlerin varyansından etkilenirken, makro ekonomik değişkenler ve bu değişkenlerin varsanslarından daha sınırlı etkilendiği ortaya çıkmıştır. Bankalar, yerel paranın bir değer kaybına uğrayacağını düşünüyorlarsa (devalüasyon riski) ve kullandırmış oldukları krediler için yabancı para cinsinden teminat bulabiliyorlarsa, krediler içinde yabancı para cinsinden işlemlerinin payını artırma eğiliminde olmaktadır. Diğer taraftan, devalüasyon riski ve bunun yaratacağı tahsil edilemeyen kredi riski düşük ise yerel para cinsinden kredi kullandırmak banka açısından daha cazip olmaktadır.

Bankalar, devalüasyon riski arttıkça yerel para cinsinden kredi vermek yerine yabancı para cinsinden kredi kullandırmaktadırlar. Bankalar, devalüasyon beklentisi mevcut ise yabancı para cinsinden karını maksimize etmek amacıyla yerel para cinsinden aktiflerini azaltmaya çalışırken, yabancı para cinsinden aktiflerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Ek olarak, yerel para cinsinden mevduatlarını arttırmaya çalışırken, yabancı para cinsinden mevduatları azaltmaya çalışmaktadırlar. Yurt dışından borçlanma imkanı arttıkça ve dış faiz oranları düştükçe bankaların aktif kalemlerinde yabancı para cinsinden kredilerin payı artarken, yurt dışından borçlanma imkanı azalınca ve yurt dışı faiz oranları arttıkça bankaların aktif kalemlerinde yabancı para cinsinden kredilerin payı daralmaktadır.

Mishkin (1999) çalışmasında, yerel paranın diğer ülke paralarına karşı değer kaybetmesinin bankalar üzerindeki etkileri iki şekilde ortaya konmaktadır. 1) Bankaların kendi bilançoları üzerinden, 2) Firma bilançoları yoluyla. Devalüasyon, bankaların mali yapısını doğrudan olumsuz etkilemektedir. Gelişmekte olan ülke bankacılık sisteminde mevduat kalemlerinin hem vade yapısı kısa, hem de yabancı para cinsinden işlemlerinin payı yüksektir. Devalüasyon sonrası dönemde, bankacılık sistemi hem kur riskinden kaynaklanan hem de faiz oranlarındaki artıştan olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan ülkelerde bankaların yükümlülüklerinin vadesi çok kısa olduğu için bir likidite sıkışıklığı ile karşı karşıya kalabilmektedir. Diğer taraftan, bir devalüasyon durumunda, kontratlar yabancı para cinsinden düzenlendiği için yurtiçi firmaların

borç yükü artmaktadır. Firmaların borç yükü artarken, gelirleri yerel para cinsinden olduğu için varlıkları aynı oranda artmamaktadır. Firmaların mali yapıları bozulduğu için, bankacılık sisteminin kullandırmış olduğu kredilerin geri dönüşlerinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yani, bankaların bilançosu devalüasyon nedeniyle gerek aktif kalemlerindeki değişikliklerden, gerekse pasif kalemlerdeki değişikliklerden olumsuz etkilenmekte ve bankaların sermayeleri erimektedir.

1997-1998 Asya krizini yaratan ve bu ülkelerin yabancı para pozisyon açıklarının büyümesine sebep olan gelişmelerden birisi 1990'lı yıllarda Asya ülkelerine özellikle yabancı ticari bankalardan büyük miktarda kredi kullandırılmış olmasıdır (Chang ve Velasco, 1998). Yabancı bankalar tarafından açılan kredilerin önemli bir kısmı kısa vadeli kredilerden oluşmaktadır. Asya ülkeleri için 1990 yılında bir yıldan daha uzun vadeli yabancı banka kredilerinin toplam krediler içerisindeki payı yüzde 38 iken, 1997 yılında yüzde 30'a gerilemiştir. Uluslararası ticari bankalardan beş Asya ülkesine (Endonezya, Kore Malezya, Filipinler ve Tayland) 1990 yılında yaklaşık 150 milyar dolar kredi kullandırılırken, krizin başlangıç yılı olan 1997 yılında yaklaşık olarak 390 milyar dolarlık kredi kullandırılmıştır. Aynı dönemde, Latin Amerika ülkelerine yabancı bankalar tarafından verilen kredi miktarı 180 milyar dolardan, 250 milyar dolara yükselmiştir. Kısa vadeli olarak ülkeye giren bu sermayenin bankalar tarafından yerel para cinsinden ve katma değer yaratmayan sektörlerle kredi olarak kullandırılması ve kredilerin geri dönmemesi krizin büyümesinde etkili olmuştur.

Sabit kur sistemi bankacılık sisteminin yabancı para cinsinden kullanmış olduğu krediler için dolaylı bir sigorta fonksiyonu görmektedir (Domaç, 2000). Asya ülkelerinde, sabit kur sistemi bir sigorta olarak algılandığı için kur riski gözardı edilmiştir. Döviz kurundaki belirsizliği hükümet politikaları ortadan kaldırmaktadır. Bu şekilde, hükümet bankacılık sistemine ve yabancı para cinsinden borçlanan birimlere döviz kurundaki değişim için bir sigorta sunmaktadır. Bu durum bir taraftan sermaye girişlerini teşvik ederken, diğer taraftan ekonomiyi dış şoklara karşı kırılgan hale getirmektedir. Ayrıca, sabit kur sisteminde bankacılık sistemi yabancı para cinsinden pozisyon açıklarını riske karşı koruma ihtiyacı hissetmemektedir. Ayrıca, esnek kur sisteminde kur riski kısa vadeli sermaye girişlerini azaltıcı bir etki yaparak, bankaların pozisyon açıklarını sınırlandırmaktadır.

Yerel paranın değer kaybetmesi bankacılık sisteminin finansal yapısını bozarak karlılığını tehdit etmektedir (Demirgüç ve Detragiache, 1998). Bir çok ülke bankacılık sisteminde pozisyon

açığını sınırlayan limitler koymaktadır. Fakat bu tür düzenlemeler etkisiz olabilmektedir. Bankalar dışarıdan sağladıkları fonları yurtiçinde yabancı para cinsinden kredi olarak kullanılabilmektedirler. Bu durumda yabancı para pozisyon açığı oluşmamakta, ancak, kur riski yabancı para cinsinden kredi kullanan müşterilere yansıtılmış olmaktadır. Bu durumda da beklenmeyen bir devalüasyon gerçekleşirse bankaların problemlili kredileri artacağı için finansal yapıları yine olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Yabancı para cinsinden işlemlerdeki uyumsuzluk 1982 Şili ve 1995 Meksika krizlerinin sebebi olarak kabul edilmektedir (Chang, Velasco, 1998). 1994 Meksika ve 1997-1998 Güney Doğu Asya ülkeleri gibi örneklerde görüldüğü gibi, bankacılık krizleri üzerinde bankacılık sisteminin yabancı para cinsinden açık pozisyonunun önemli bir etkisi olmuştur. Kriz yaşayan Güney Doğu Asya ülkelerinde yaşanan devalüasyonlar ülke ekonomilerini olumsuz etkilemiştir. Kriz sonrası dönemde, enflasyon ve faiz oranları yükselmiş, ekonomilerin büyüme hızı gerilemiş, yerel ve yabancı para cinsinden kredi geri ödeme yükü artmış ve bankaların sermayeleri azalmıştır.

Ülke parasının diğer ülke paraları karşısında değer kaybetmesi durumunda, herhangi bir bankanın pozisyon açığı olmasa bile sermaye rasyosu yerel paranın değer kaybından olumsuz etkilenmekte ve düşmektedir (Mitsuhiro, 1991). Bir bankanın bilançosundan hareket ederek; a) döviz pozisyon açığı olmayan, b) döviz pozisyon açığı olan, c) döviz pozisyon fazlası olan durumlarda bankanın sermaye rasyosunun bir devalüasyon durumunda nasıl etkilendiği aşağıda açıklanmaktadır.

II.1.1. Döviz Pozisyon Açığı Olmayan Bir Bankanın Bilançosu

Yabancı paranın yüzde 100 değer kazanması durumunda yabancı para cinsinden pozisyon açığı olmayan bankanın sermayesi nominal olarak değişmezken, sermaye rasyosu düşmektedir. Bankanın varlıklarının yüzde 50'si yabancı para cinsinden ve sermaye / aktif rasyosu yüzde 8 olsun.

Aktif		Pasif	
YP Cinsinden Aktifler:	50	YP Cinsinden Yüküm.:	50
Yerel Para Cinsinden Aktifler:	50	Yerel Para Cins. Yük:	42
		Sermaye:	8
Toplam:	100	Toplam:	100

Sermaye / Aktif Rasyosu: yüzde 8

Yabancı para cinsinden pozisyon açığı olmayan örnekte bir devalüasyon yaşanır ve yabancı para yüzde 100 değer kazanırsa; bankanın bilançosu aşağıdaki şekilde olmaktadır. Bankanın yabancı para cinsinden pozisyon açığı olmamasına rağmen, sermaye / toplam aktif rasyosu yüzde 8'den yüzde 5,3'e gerilemektedir.

Aktif		Pasif	
YP Cinsinden Aktifler:	100	YP Cinsinden Yüküm.:	100
Yerel Para Cinsinden Aktifler:	50	Yerel Para Cins. Yük:	42
		Sermaye:	8
Toplam:	150	Toplam:	150

Sermaye / Aktif Rasyosu: yüzde 5,3

II.1.2. Döviz Pozisyon Açığı Olan Bir Bankanın Bilançosu

Yabancı para cinsinden pozisyon açığı olan bankanın bilançosuna bakıldığında zaman, yabancı para cinsinden pozisyon açığı / sermaye rasyosu yüzde 25 $((50 - 48) / 8 = 0,25)$ olan bankanın, döviz kurunun yüzde 100 değerlenmesi durumunda hem sermaye rasyosu, hem de nominal olarak sermaye miktarı düşmektedir.

Aktif		Pasif	
YP Cinsinden Aktifler:	48	YP Cinsinden Yüküm.:	50
Yerel Para Cinsinden Aktifler:	52	Yerel Para Cins. Yük:	42
		Sermaye:	8
Toplam:	100	Toplam:	100

Sermaye / Aktif Rasyosu: yüzde 8

Yukarıda yabancı para cinsinden pozisyon açığı olan örnekte, bir devalüasyon yaşanır ve yabancı para yüzde 100 değer kazanırsa; bankanın bilançosu aşağıdaki şekilde olmaktadır. Yüzde 25 yabancı para cinsinden pozisyon açığı olan bankanın sermaye rasyosu, yabancı paranın yüzde 100 değer kazanması durumunda sermaye / aktif rasyosu yüzde 8'den yüzde 4,1'e gerilemektedir.

Aktif		Pasif	
YP Cinsinden Aktifler:	96	YP Cinsinden Yüküm.:	100
Yerel Para Cinsinden Aktifler:	52	Yerel Para Cins. Yük:	42
		Sermaye:	6
Toplam:	148	Toplam:	148

Sermaye / Aktif Rasyosu: yüzde 4,1

II.1.3. Döviz Pozisyon Fazlası Olan Bir Bankanın Bilançosu

Yabancı para cinsinde pozisyon fazlası olan aşağıdaki örnekte ise banka yabancı paranın yüzde 100 oranında değer kazanmasından olumlu etkilenmektedir. Bankanın hem sermaye rasyosu hem de sermaye miktarı artmaktadır.

Aktif		Pasif	
YP Cinsinden Aktifler:	55	YP Cinsinden Yüküm.:	50
Yerel Para Cinsinden Aktifler:	45	Yerel Para Cins. Yük:	42
		Sermaye:	8
Toplam:	100	Toplam:	100

Sermaye / Aktif Rasyosu: yüzde 8

Yabancı para cinsinden pozisyon fazlası olan örnekte bir devalüasyon yaşanır ve yabancı para yüzde 100 değer kazanırsa; bankanın bilançosu aşağıdaki şekilde olmaktadır. Yabancı paranın yüzde 100 oranında değer kazanmasından önce yüzde 8 olan sermaye / aktif rasyosu, sonra yüzde 8,4'e yükselmektedir.

Aktif		Pasif	
YP Cinsinden Aktifler:	110	YP Cinsinden Yüküm.:	100
Yerel Para Cinsinden Aktifler:	45	Yerel Para Cins. Yük:	42
		Sermaye:	13
Toplam:	155	Toplam:	155

Sermaye / Aktif Rasyosu: yüzde 8,4

Bir bankanın döviz kurundaki bir değişimden, sermaye / aktif rasyosunu koruyabilmesi için ne kadar fazla pozisyon tutması gerektiği aşağıdaki formül ile hesaplanabilmektedir (Mitsuhiro, 1991)¹.

$$\text{Yabancı Para Cinsinden Pozisyon Fazlası} = \text{Sermaye} * (\text{Yabancı Para Cinsinden Aktifler} / \text{Toplam Aktifler})$$

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi, bir bankanın finansal yapısının sağlam olup olmadığı sadece yerel para cinsinden ne kadar sermaye bulundurduğuna bağlı değildir. Sağlam bir sermaye tabanına sahip olmak isteyen bir bankanın aynı zamanda bir miktar yabancı para cinsinden fazla pozisyon tutması gerekmektedir (Mitsuhiro, 1991). Fakat, banka açısından bu belli bir faiz gelirinden mahrum kalmak anlamına gelebilmektedir.

¹ Bankalar Birliği verilerine ve yukarıdaki hesaplama göre, 2000 yılı sonunda 104,3 trilyon TL toplam aktifi, 36,7 trilyon TL yabancı para aktifi ve 5,5 trilyon TL özkaynağı olan bankacılık siteminin kur riskine karşı sermayesini koruyabilmek için 1,9 trilyon TL yabancı para pozisyon fazlası tutması gerekirken, 11,6 trilyon TL yabancı para pozisyon açığı mevcuttur. 2001 yılı Eylül ayında ise 169,8 trilyon TL toplam aktifi, 81,3 trilyon TL yabancı para aktifi ve 13,7 trilyon TL özkaynağı olan bankacılık siteminin kur riskine karşı sermayesini koruyabilmesi için 6,5 trilyon TL yabancı para pozisyon fazlası tutması gerekirken, 19,1 trilyon TL yabancı para pozisyon açığı mevcuttur.

II.2. DÖVİZ POZİSYON AÇIĞI İLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

1994 yılında yaşanan finansal kriz ve bu dönemde bankacılık sisteminin yabancı para cinsinden pozisyon açığı riski nedeniyle uğradıkları zarar sonucu ülkemizde yabancı para pozisyon tanımları önem kazanmıştır. Şu an itibariyle uygulanmakta olan üç değişik yabancı para pozisyon açığı tanımı bulunmaktadır. Bunlar;

II.2.1. Yabancı para net genel pozisyon / özkaynak rasyosu

II.2.2. Döviz pozisyon yönetimine ilişkin rasyolar

III.2.2.a. Likidite rasyosu

III.2.2.b. Döviz pozisyon rasyosu

II.2.3. Yabancı para genel konsolide pozisyon / özkaynak rasyosu

Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak ve yabancı para genel konsolide pozisyon/özkaynak rasyolarının takibi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından yapılırken, döviz pozisyon yönetimine ilişkin rasyoların takibi TC Merkez Bankası tarafından yapılmaktadır. Aşağıda bu rasyoların konuluş amacı ve hesaplanış şekilleri ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

II.2.1. Yabancı Para Net Genel Pozisyon / Özkaynak Standart Rasyosu

Bankaların yabancı para net genel pozisyonu (döviz pozisyon açığı), döviz cinsinden toplam varlıklarından döviz cinsinden toplam yükümlülükleri çıkarılarak elde edilmektedir. Eğer fark pozitif ise yabancı para pozisyon fazlası, fark negatif ise yabancı para pozisyon açığı var demektir. Yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosu 31 Ocak 2002 tarihinde yabancı para net genel pozisyon/özkaynak standart rasyosu olarak değiştirilmiştir. Yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosu hesaplanırken, bilançoda yer alan ve döviz cinsinden yapılan bütün kalemler ve nazım hesaplar yer almaktadır. Bu hesaplamada, yurtdışı şubeler ve dövize endeksli kalemler de dahil edilmektedir.

Yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosu, 1 Mart 1995 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir². yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosuna göre yabancı para net genel pozisyon hesaplamasının amacı, bankaların yabancı para cinsinden olan varlık ve yükümlülükleri arasındaki dengenin kurulması ve bunların sermaye tabanları ile uyumlu bir seviyede yabancı para pozisyon tutmalarının sağlanmasıdır.

Yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosu için azami oran 1995 yılında yüzde 50 olarak belirlenmiştir³ (1 Mart 1995 tarihli Resmi Gazete). 30 Haziran 1998 tarihinde yapılan düzenleme ile yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosu yüzde 50'den yüzde 30'a indirilmiştir⁴ (30 Haziran 1998 tarihli Resmi Gazete). 5 Ağustos 1999 tarihinde yapılan düzenleme ile de yüzde 30'dan yüzde 20'ye indirilmiş ve uyum sağlanması için bankalara 2 aylık geçiş süresi tanınmıştır (5 Ağustos 1999 tarihli Resmi Gazete). Bu oran, 31 Ağustos 1999 tarihine kadar yüzde 30, 29 Eylül 1999 tarihine kadar da yüzde 25 olarak uygulanmasına karar verilmiştir. Yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosunda belirtilen azami sınırın aşılması durumunda, aşan bankaların, aşan kısma karşılık gelen ve Türk lirası ya da döviz temin etme yükümlülüğünü gösteren net genel pozisyon, disponibilibite uygulamasında taahhüt olarak kabul edilmektedir. Bankaların yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı pozisyon aşımalarında yüzde 8 olan disponibilibite oranı, tamamı T.C. Merkez Bankası nezdinde TL vadesiz serbest tevdiat olmak üzere yüzde 100 olarak değiştirilmiştir (5 Mayıs 2000 tarihli Resmi Gazete). 2 Şubat 2002 tarihinde ise yabancı para net genel pozisyon/öz kaynak pozisyon aşımları disponibilibite yükümlülüğünden çıkarılmıştır. Pozisyon aşımları için hesaplama döneminden itibaren altı ayı geçmemek üzere BDDK tarafından belirlenecek süre içinde aşım tutarını gidermek zorunda olduğu hükmü getirilmiştir.

Yabancı para net genel pozisyon/öz kaynak standart rasyosu hesaplanırken kullanılan döviz varlık ve yükümlülükleri şu kalemleri içermektedir:

² Bu rasyo günlük olarak hesaplanmaktadır. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile T.C. Merkez Bankası'nca belirlenecek cetvellere ve bunların açıklamalarına uygun bir şekilde, ay sonları itibarıyla hesaplanan standart rasyoları ihtiva eden cetvel en geç izleyen ayın sonuna kadar, haftalık olarak düzenlenecek cetvel ise ilgili hafta sonunu izleyen 2 hafta içerisinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ile T.C. Merkez Bankasına ulaşacak şekilde gönderilmektedir.

³ İller Bankası, Türkiye İhracat Kredi Bankası, Türkiye Kalkınma Bankası, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankası bu oransal sınırlamaya tabi değildir.

⁴ Bankacılık sistemine geçiş süreci olarak 6 aylık süre tanınmıştır. Yüzde 50 olan Yabancı Para Net Genel Pozisyon/Sermaye Tabanı standart rasyosu Temmuz ayında yüzde 50, Ağustos ayında yüzde 47, Eylül ayında yüzde 43, Ekim ayında yüzde 40, Kasım ayında yüzde 37 ve Aralık ayında yüzde 34 olarak dikkate alınmıştır. 1999 yılı Ocak ayından itibaren yüzde 30 olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Döviz Varlıkları: Bankaların, yurtdışı şubelerine ilişkin hesaplar da dahil olmak üzere tüm yabancı para aktif hesaplarını, dövizde endeksli varlıklarını, yabancı para repo alacakları ile vadeli döviz alım taahhütlerini içermektedir. Vadeli döviz alım taahhütleri nazım hesaplarda gayri nakdi bir taahhüt olarak yer alan, belirli bir vade sonunda bankaya belirli bir döviz girişine yol açacak olan, repo taahhütleri hariç, forward döviz alımları ve swap para alımları ile diğer cayılamaz anlaşmaları kapsamaktadır⁵.

Döviz Yükümlülükleri: Bankaların, yurtdışı şubelerine ilişkin hesaplar da dahil olmak üzere, tüm yabancı para pasif hesaplarını, dövizde endeksli yükümlülüklerini, yabancı para repo borçları ile vadeli döviz satım taahhütlerini içermektedir. Vadeli döviz satım taahhütleri nazım hesaplarda gayri nakdi bir taahhüt olarak yer alan, belirli bir vade sonunda bankadan belirli bir döviz çıkışına yol açacak olan, repo taahhütleri hariç, forward döviz satımları ve swap para satımları ile diğer cayılamaz anlaşmaları kapsamaktadır.

II.2.2. Döviz pozisyon Yönetimine İlişkin Oranlar

Bankalar ve özel finans kurumları döviz pozisyonu sırasında aşağıda belirtilen oranlara uymak zorundadırlar. Bu rasyolar bankaların uyumu TC Merkez Bankası tarafından kontrol edilmektedir.

II.2.2.a. Likidite Oranı

Likidite oranı, bankalar ve özel finans kurumlarının ABD doları karşılıkları üzerinden aşağıda belirtilen döviz varlıkları hesap tutarlarının, döviz yükümlülükleri hesap tutarlarına bölünmesi suretiyle bulunmaktadır. Bu oran, yüzde 10'dan aşağı olamaz (I-M No.lu Merkez Bankası Genelgesi). Fakat, bankaların likidite rasyosuna uymaması durumunda herhangi bir cezai müeyyide olmadığı için ağırlıklı olarak döviz pozisyon oranı dikkate alınmaktadır.

Döviz Mevcutları: Bankalar ve özel finans kurumlarının yurtiçi muhabirleri nezdinde cari hesap, döviz tevdiat hesabı veya depo hesaplarında bulunan döviz mevcutları, bankalar ve özel finans kurumlarının yurtiçi muhabirleri nezdinde cari hesap, döviz tevdiat hesabı veya depo

⁵ 7 Ağustos 1996 tarihinde yayımlanan tebliğ ile, Hazine Müsteşarlığı'nca veya Hazine Müsteşarlığı'nın garantisi ile Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nca yurtiçinde döviz üzerinden veya değeri döviz karşılığı Türk lirası olarak belirlenerek çıkarılmış ve çıkarılacak menkul kıymetlerin yüzde 100'ü, diğer dövizde endeksli varlık ve yükümlülüklerin ise yüzde 50'si döviz varlık yükümlülüklerinin hesabında dikkate alınmakta idi. Fakat 30 Haziran 1998 tarihinde yapılan düzenleme ile dövizde endeksli varlık ve yükümlülüklerin tamamı dikkate alınmaya başlanmıştır. Geçiş dönemi olarak da, Temmuz ayında yüzde 50, Ağustos ayında yüzde 55, Eylül ayında yüzde 60, Ekim ayında yüzde 70, Kasım ayında yüzde 80 ve Aralık ayında da yüzde 90 oranında dikkate alınmıştır.

hesaplarında bulunan döviz mevcutları, bankalar ve özel finans kurumlarının Merkez Bankası nezdindeki hesaplarında bulunan döviz mevcutları (bankaların vadeli döviz hesapları için tesis edilen döviz tevdiat munzam karşılıkları ile özel finans kurumlarının katılma hesapları için bloke edilen tutarlar hariç), bankalar ve özel finans kurumlarının kasalarında bulunan efektif mevcutları, bankalar ve özel finans kurumlarının Merkez Bankası bünyesinde kurulan Döviz ve Efektif Piyasalarında ve Bankalararası Para Piyasasında işlem yapabilmek için Merkez Bankası'na teminat olarak tevdi ettikleri döviz depoları, uluslararası standarttaki altın, yabancı devlet veya hazine kuruluşlarınca çıkarılan bono ve tahviller olarak belirlenmiştir.

Döviz Yükümlülükleri: Akreditif taahhütleri, vadesine altı ay kalan ve vadesi geldiğinde ödenmesi bankalar ve özel finans kurumlarınca taahhüt edilen kabul poliçeleri, vadesine altı ay kalan ve ihracatın gerçekleşmemesi halinde geri ödemesine bankalar ve özel finans kurumlarınca garanti verilen prefinansman kredi taahhütleri, bankalar ve özel finans kurumlarının yurtiçi ve yurtdışından doğrudan sağladıkları ve ödemesini garanti ettikleri vadesine altı ay kalan diğer krediler ile aldıkları döviz depoları, vadesiz döviz tevdiat hesapları ve döviz üzerinden açılan cari hesaplar, bankalar ve özel finans kurumlarının Merkez Bankası bünyesinde kurulan Döviz ve Efektif Piyasalarında yaptıkları işlemlerden dolayı alacakları vadelerine altı ay döviz depoları, döviz kredileri ve ödeme yükümlülüğünü üstlendikleri vadesine altı ay kalan diğer döviz taahhütleri olarak belirlenmiştir.

II.2.2.b. Döviz Pozisyon Oranı

Döviz pozisyon oranı düzenlemesine göre yabancı para açık pozisyon hesaplanırken ise bilanço baz alınmamaktadır. Hesaplama, döviz endeksli kalemler ve yurtdışı şubeler dikkate alınmamaktadır. Döviz pozisyon oranı düzenlemesine göre açık pozisyon hesaplamasında, bankaların yabancı para cinsinden likiditelerini ölçmeye çalışan döviz pozisyon oranının tespiti amaçlanmaktadır. Döviz pozisyon oranı hesaplanırken, bankaların döviz cinsinden toplam doğrudan yükümlülüklerini, döviz mevcutları ile döviz olarak tahsil edecekleri alacaklarının karşılayıp karşılamadığı tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Döviz pozisyon oranı, bankalar ve özel finans kurumlarının ABD doları, Euro dahil Avrupa Para Birliği'ne katılan ülke paralarının Euro karşılıkları toplamı, altın dahil diğer konvertibl paraların ABD doları karşılıkları toplamı üzerinden her bir kategori itibarıyla ve ayrıca bunların toplam ABD doları karşılıkları üzerinden döviz varlıkları hesap tutarlarının, döviz

yükümlülükleri hesap tutarlarına bölünmesi suretiyle bulunmaktadır. Her kategori için asgari yüzde 75 azami yüzde 115 olan döviz pozisyon oranı, toplam ABD doları karşılıkları için asgari yüzde 80 azami yüzde 110'dur (I-M No.lu Merkez Bankası Genelgesi). Bankalar ve özel finans kurumlarının yukarıda belirtilen esaslar çerçevesinde toplam ABD doları karşılıkları için saptanan oranların dışında kalmaları halinde; noksan ve fazlalıkları için, ait oldukları haftanın son iş günü Merkez Bankası cari döviz alış kuru esas alınarak bulunan Türk lirası karşılığı üzerinden Merkez Bankası'nca kısa vadeli kredilere genel olarak uygulanan reeskont faiz oranının 1.5 katsayı ile çarpımı sonucu bulunacak oranda haftalık cezai faiz uygulanır.

Yapılacak incelemelerde, döviz pozisyon oranının tutturulmasına yönelik fiktif işlem yapıldığının tespit edilmesi halinde, bu işlemlere tekabül eden tutarlar geriye yönelik olarak varlık ve yükümlülüklerden düşülerek ilgili döneme ilişkin döviz pozisyon oranı yeniden hesaplanır ve yukarıda belirlenen oranların dışında kalınması halinde cezai müeyyideye tabi tutulur. Ayrıca, T.C. Merkez Bankası her bir banka ve özel finans kurumu veya banka grupları için farklı likidite ve döviz pozisyon oranları tesis edilmesini kararlaştırabilir. Döviz pozisyon oranı düzenlemesine göre hazırlanmakta olan açık pozisyon şu şekilde hesaplanmaktadır:

Döviz Varlıkları: Döviz varlıkları bankaların döviz ve efektif mevcudu ile döviz cinsinden tahsil edecekleri alacaklarını içermektedir. Bir kredi Türk lirası olarak kullandırılrsa bile, döviz olarak tahsil ediliyorsa bu kredi döviz varlığı içinde yer almaktadır. Buna karşın döviz cinsinden kullandırılan bir kredi Türk lirası olarak tahsil ediliyorsa bu kredi döviz varlığı içine dahil edilmemektedir. Çünkü herhangi bir kriz anında Türk lirası ödenecek olan döviz kredileri bankadan bir döviz çıkışına sebep olmayacaktır. Toplam döviz varlıkları içinde, yurtiçi ve yurtdışı muhabir mevcudu, kıymetli evrak portföyü, efektif mevcudu, döviz cinsinden tahsil edilecek olan Türk lirası kullandırılan krediler veya döviz olarak kullandırılan krediler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki iki gün ihbarlı döviz tevdiat hesapları, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki depo hesabı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası nezdindeki döviz tevdiat hesabı munzam karşılıkları, dövize endeksli senetler, satın alınan çekler, iştirakler, swap ve vadeli döviz alımları ve altın varlıkları yer almaktadır.

Döviz Yükümlülükleri: Toplam döviz yükümlülükleri içerisinde ise döviz tevdiat hesapları, yurtiçi (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası piyasası kanalı ile açılanlar dahil) ve yurtdışı bankaların açtığı döviz hesapları, bankaların yurtdışından sağladıkları toplam döviz

kredileri, swap ve vadeli döviz satım işlemleri, ödenecek çek ve havaleler ile altın cinsinden yükümlülükler yer almaktadır. Bu kalemlerin özelliği doğrudan döviz cinsinden bir ödeme yaratmasıdır.

II.2.3.Yabancı Para Genel Konsolide Pozisyon / Özkaynak Standart Rasyosu

Yabancı para genel konsolide pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosu 31 Ocak 2002 tarihinde yabancı para genel konsolide pozisyon/özkaynak standart rasyosu olarak değiştirilmiştir. Yabancı para genel konsolide pozisyonu/sermaye tabanı rasyosu ile ilgili düzenlemeler, 21 Aralık 1999 tarihinde yayımlanmıştır. Fakat, bankalar bu rasyonun bildirimine ilişkin cetveli 2000 yılı Haziran ayından itibaren hazırlamaya başlamışlardır. Bankalar, bildirimlerini Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na yapmakta ve bankaların bu rasyoya uyup uymadığı bu kurum tarafından yapılmaktadır. Bu rasyo, ana ortaklık niteliğine sahip bankaların konsolide döviz varlık ve yükümlülükleri arasındaki ilgi ve dengelerin kurulmasını ve bunların konsolide özkaynak ile uyumlu bir seviyede döviz pozisyonu tutmalarını temin etmek amacıyla uygulamaya konmuştur. Ana ortaklık niteliğine sahip bankalarca hesaplanan “yabancı para genel konsolide pozisyonu/özkaynak” standart rasyosu azami yüzde 20'dir. Bankalarca bu rasyonun yüzde 20 olarak sürdürülmesi gerekmektedir (21 Aralık 1999 tarihli mükerrer Resmi Gazete).

Yabancı para genel konsolide pozisyonu/özkaynak standart rasyosunun yüzde 20'lik azami sınırı aşması halinde, bu durumdaki bankalar, rasyonun hesaplama tarihlerini izleyen 6 aylık dönem içerisinde özkaynaklarını, en az, aşan kısma karşılık gelen Türk lirası tutarı kadar arttırmak zorundadırlar. Özkaynağın eksik kısmının tamamlanması amacıyla sermayenin arttırılması halinde, arttırılan bedelden özkaynağın eksik kısmına eşit olan miktarın belirtilen 6 aylık sürede nakden tahsil edilmesi gerekmektedir.

Konsolide döviz varlıkları: Ana ortaklık niteliğine sahip bankaların konsolide finansal tablo hazırlama esaslarına göre, finansal kurumlar topluluğuna dahil ortaklıkların hesapları ile konsolide edilen tüm yabancı para aktif hesaplarını, dövizde endeksli varlıklarını, yabancı para repo alacakları ile vadeli döviz alım taahhütlerini,

Konsolide döviz Yükümlülükleri: Ana ortaklık niteliğine sahip bankaların konsolide finansal tablo hazırlama esaslarına göre finansal kurumlar topluluğuna dahil ortaklıkların

hesapları ile konsolide edilen tüm yabancı para pasif hesaplarını, döviz endeksli yükümlülüklerini, yabancı para repo borçları ile vadeli döviz satım taahhütlerini,

II.2.4 Vadeli Döviz Alım ve Satım İşlemleri İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Bankalar, 1998 yılından önce Merkez Bankası'nca bildirilen vadeli döviz açık pozisyon limitleri içinde kalmak şartıyla, en az 15 gün (bankalararası en az 1 gün) en fazla 6 ay vadeli döviz alım ve satımı yapabiliyorlardı⁶. Bankaların vadeli döviz alım ve satım işlemi yapmaları 1 Ocak 1998 tarihinde serbest bırakılmıştır (26 Kasım 1997 tarihli Resmi Gazete). 30 Haziran tarihinde ise “yabancı para net vadeli işlem pozisyonu/sermaye tabanı” standart rasyosu azami yüzde 15 olarak belirlenmiştir (30 Haziran tarihli mükerrer Resmi Gazete). Fakat, 17 Ağustos tarihinde Rusya krizinin ortaya çıkması ve Güney Doğu Asya'da mevcut krizin global bir nitelik kazanmasından sonra bu sınırlama kaldırılmıştır (29 Ağustos 1998 tarihli Resmi Gazete).

II.2.5. Yasal Düzenlemelerle İlgili Değerlendirme

Yabancı para pozisyonu ile ilgili yasal düzenlemelerin konuluş amacı yukarıda da belirtildiği gibi birbirinden farklıdır. Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak rasyosunun amacı, bankaların yabancı para cinsinden varlık ve yükümlülükleri arasındaki dengenin kurulması ve bunların özkaynakları ile uyumlu bir seviyede pozisyon tutmalarının sağlanmasıdır. Yabancı para genel konsolide pozisyonu/özkaynak rasyosunun amacı ise ana ortaklık niteliğine sahip bankaların konsolide döviz varlık ve yükümlülükleri arasındaki ilgi ve dengelerin kurulmasını ve bunların konsolide özkaynakları ile uyumlu bir seviyede döviz pozisyonu tutmalarının temin edilmesidir. Diğer taraftan, döviz pozisyon yönetimine ilişkin rasyoların amacı ise bankaların yabancı para cinsinden likiditeleri ölçülmeye çalışılmaktadır.

Yabancı para net genel pozisyon/özkaynak rasyosu ile bankaların yabancı para cinsinden işlemlerinin özkaynakları ile uyumu hedeflenirken, yabancı para genel konsolide pozisyonu/sermaye tabanı rasyosu ile bankalar ve bu bankalar ve iştiraklerinin döviz cinsinden işlemlerinin özkaynakları ile uyumunun sağlanması hedeflenmektedir. Yabancı para genel konsolide pozisyon/özkaynak rasyosu bankaların pozisyon açıklarını iştiraklerini ve sahibi oldukları şirketleri kullanarak gizlemeleri nedeniyle 2000 yılı Haziran ayında yürürlüğe girmiştir. Fakat, bankalar ile sermaye ilişkisi olan bu şirketlerin yabancı para pozisyon durumları ve

⁶ I-M No.lu Merkez Bankası genelgesi.

sermaye yapılarının denetimi çok zor olacağı düşünöldüğü için uygulamada etkin bir denetimin yapılamayacağı düşünölmektedir.

Yabancı para net genel pozisyon/öz kaynak standart rasyosuna göre yabancı para net genel pozisyon hesaplanırken, yurtiçi-yurtdışı ve bilanço içi-nazım hesap ayrımı yapılmaksızın bilanço kalemlerinin bütünü dikkate alınmaktadır. Yabancı para net genel pozisyon/öz kaynak rasyosu hesaplanırken dövize endekli varlıkların da hesaplamaya dahil edilmesi nedeniyle kur riskini tam olarak yansıttığı söylenemez.

Yukarıda da belirtildiği gibi, yabancı para net genel pozisyon/öz kaynak rasyosunun üst limiti 1998 ve 1999 yılında yapılan düzenlemelerle düşürölerek, bankacılık sisteminin kur riski azaltılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, 2000 yılı Mayıs ayında yapılan düzenleme ile bu rasyonun aşımı durumunda aşan kısmın tamamının TC Merkez Bankası'nda serbest mevduat olarak tutulması mecburiyeti getirilerek, döviz pozisyon açığı yasal limitler içinde tutulmaya çalışılmıştır. Fakat, 1998 yılı Ocak ayında yürürlüğe giren ve bankaların döviz pozisyon düzenlemelerinden kaçınma imkanı yaratan vadeli döviz alım ve satım işlemleri ile bankalar bu sınırlamaları rahatlıkla aşabilmişlerdir. Bankalar, 1998 yılından itibaren bilanço dışı işlemler aracılığı ile yasal düzenlemelerden kaçınma imkanına kavuşmaları nedeniyle yabancı para pozisyon açıkları artmıştır.

Döviz pozisyon yönetimine ilişkin pozisyon açığı hesaplanırken, herhangi bir anda döviz cinsinden ödeme gerektiren işlemlerin, döviz mevcudu ile döviz cinsinden tahsil edilecek alacaklar tarafından karşılanıp karşılanmadığının tespit edilmesidir. Döviz pozisyon yönetimine ilişkin rasyolar hesaplanırken, herhangi bir şok anında bir döviz girişi sağlamayacağı için dövize endekli krediler ve yurtdışı şubeler dikkate alınmamaktadır. Çünkü, dövize endekli krediler Türk lirası olarak tahsil edilmektedir. Bu krediler tahsil edildiği zaman bankaya bir döviz girişi olmayacaktır. Fakat, döviz pozisyon yönetimine ilişkin rasyolar da 1998 yılından itibaren kur riskini hesaplamada başarısız olmaya başlamıştır. Çünkü, bankalar 1998 yılından itibaren bilanço dışı işlemlerden vadeli döviz alım ve satım işlemlerini döviz pozisyon açıklarını kapamak amacıyla kullanmaya başlamışlardır (BDDK, 2001).

Sonuç olarak, kur riski hesaplarırken kullanılan döviz pozisyon rasyosu dövize endeksi senetlerin hesaplamada dahil edilmemesi nedeniyle yabancı para net genel pozisyon/sermaye tabanı standart rasyosuna göre daha başarılı kabul edilmektedir. Fakat, döviz pozisyon

rasyosunun eksikliği ise vadeli döviz alım ve satım işlemleri ile pozisyon açıklarının yapay olarak kapatılması ve bankaların iştiraklerini kullanarak kur risklerini gizlemelerini yakalayamamasıdır. İştiraklerin işlemlerinin de hesaplamaaya dahil edildiği yabancı para genel konsolide pozisyonu/özkaynak rasyosu ise yine dövizde endekli kalemler ve yurtdışı şubelerin işlemlerinin de dahil edilmesi nedeniyle kur riskini açıklamada yetersizdir.

III.1. TÜRKİYE İÇİN DÖVİZ POZİSYON AÇIĞI HESAPLAMASI

Ülkemizde yabancı para pozisyon açığı ile ilgili olarak üç değişik rasyo hesaplanmaktadır. Fakat yabancı para pozisyon açığı rasyoları ile ilgili veriler kamuoyuna açık değildir. Ayrıca, yabancı para pozisyon açığı ile ilgili seriler, kamuoyuna açıklansa bile 1998 yılından itibaren vadeli döviz alım ve satım işlemlerinin serbest bırakılması nedeniyle ortaya çıkan sapma sonucunda gerçek yabancı para pozisyon açığı serilerinden önemli ölçüde sapmalı olmaktadır. Çünkü, bankalar 1998 yılından itibaren yabancı para pozisyon açıklarını yasal limitin altında tutabilmek amacıyla fiktif olarak vadeli döviz alım işlemlerini artırmışlardır⁷. Bu nedenle, modelde kullanılan yabancı para pozisyon açığı serisi, banka bilançolarındaki yabancı para cinsinden kalemlerin yer aldığı aşağıdaki formül ile hesaplanmıştır⁸.

$$\text{Yabancı Para Pozisyon Açığı} = (\text{Döviz Tevdiat Hesapları} + \text{Yurtdışı Bankalardan Kullanılan Krediler}) - (\text{Yabancı Para Cinsinden Açılan Krediler} + \text{Bankaların TCMB'deki Döviz Mevduatı} + \text{Yabancı Para Cinsinden Menkul Değerler Cüzdanı} + \text{Yabancı Para Bağlı Menkul Değerler})$$

Yukarıdaki formüle göre hesaplanan yabancı para pozisyon açığı, 1993 yılı Aralık ayından itibaren 1994 krizinin etkisinin azalmaya başladığı Temmuz ayına kadar, bankaların kur risklerini sınırlandırmak istemeleri nedeniyle daralmıştır (Grafik 3.1). 1993 yılı Aralık ayında bankacılık sisteminin yabancı para pozisyon açığı 4,8 milyar dolar iken, 1994 yılı Temmuz ayında 0,5 milyar dolara gerilemiştir.

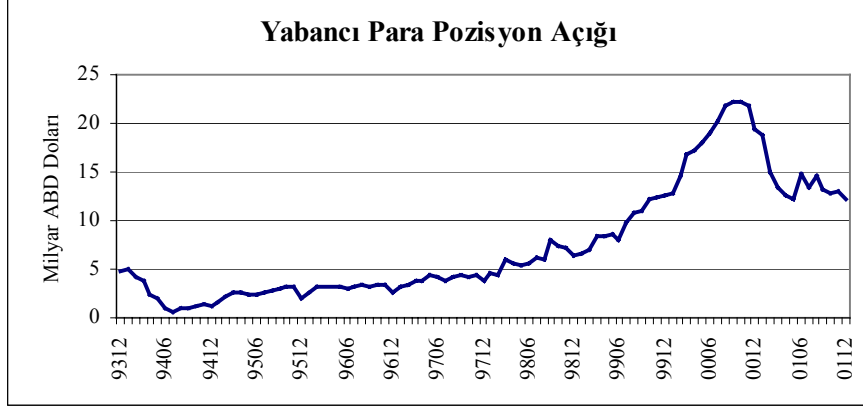
Kriz ortamının kısmen ortadan kalktığı takip eden dönemde bankacılık sisteminin yabancı para pozisyon açığı artış eğilimine girmiştir. Yabancı Para Net Genel Pozisyon/özkaynak standart rasyosunun yürürlüğe girdiği 1995 yılı Mart ayından sonra da bankacılık sisteminin yabancı para pozisyon açığı artış eğilimini sürdürmüş, fakat bu artış sınırlı olmuştur. Yukarıdaki formüle göre

⁷ 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında yaşanan krizlerden sonra TC Merkez Bankası ve Bankacılık Denetleme ve Düzenleme Kurumu (BDDK) tarafından pozisyon kapama amaçlı vadeli döviz alım ve satım işlemlerinin iptal edileceğinin bildirilmesi nedeniyle bankaların vadeli döviz alım ve satım işlemleri önemli ölçüde azalmıştır.

⁸ Hesaplanan yabancı para pozisyon açığı serisi dövize endeksli senetleri içermemektedir. Dövize endeksli senetler, bilançoda Türk lirası cinsinden hesaplar altında muhasebeleştirildiği için, 2001 yılında Hazine tarafından ihraç edilen dövize endeksli devlet iç borçlanma senetleri dikkate alınmamıştır.

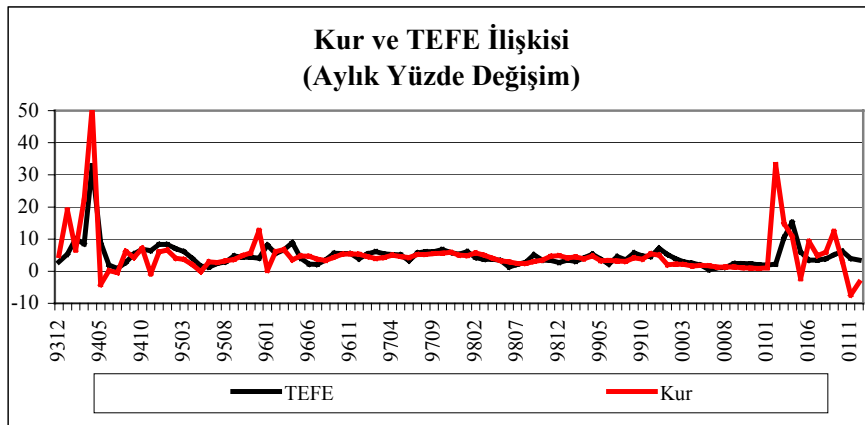
hesaplanan bankaların yabancı para pozisyon açığı 1995 yılı Mart ayında 2,6 milyar dolar iken, 1997 yılı sonunda 3,9 milyar dolara yükselmiştir.

GRAFİK: III.1

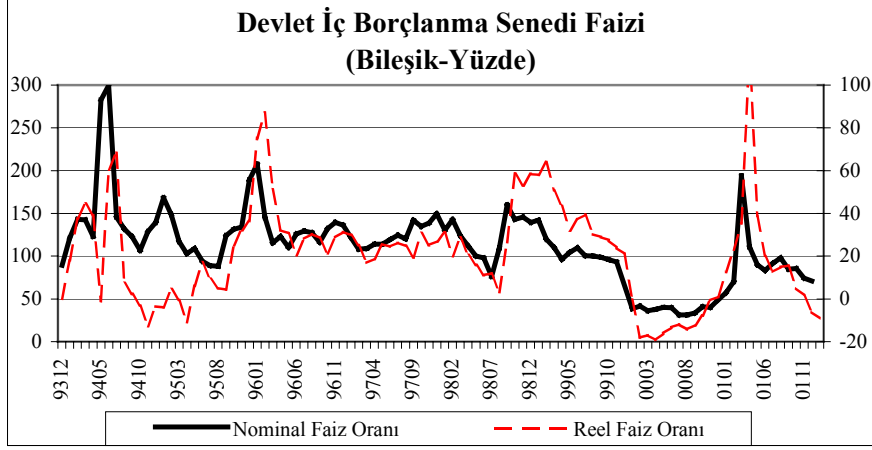

1997 yılından sonra bankacılık sisteminin yabancı para pozisyon açığında hızlı bir artış gözlenmiştir. Yabancı para pozisyon açığındaki artış, temel olarak bankacılık sisteminin vadeli döviz alım ve satım işlemlerinin 1998 yılı başından itibaren serbest bırakılması nedeniyle bankaların yabancı para pozisyon açığı rasyolarından bilanço dışı işlemler ile kaçınma imkanına kavuşmalarından kaynaklanmıştır. Böylece, bankalar 1998 yılından itibaren döviz pozisyon açıkları için getirilen yasal üst limiti kolayca aşabilmişlerdir. Ayrıca, bu dönemde uygulanan kur politikası ile enflasyon gerçekleştirmelerine paralel olarak Merkez Bankası kontrolünde nominal döviz kuru artışının sağlanması nedeniyle bankacılık sisteminin risk algılaması azalmıştır (Grafik: 3.2). Ek olarak, 1998 yılından itibaren yurtiçi ve yurtdışı faiz oranı farkının artması, bankacılık sisteminin pozisyon açığını önemli ölçüde artırmıştır (Grafik: 3.3). 1997 yılı sonunda 3,9 milyar dolar olan yabancı para pozisyon açığı, 1998 yılı sonunda 6,4 milyar dolara ve 1999 yılı sonunda da 12,6 milyar dolara yükselmiştir.

GRAFİK:III.2

GRAFİK:III.3

2000 yılı başından itibaren ise, uygulamaya konulan enflasyonu düşürme programının piyasalarda yaratmış olduğu aşırı iyimserlik ve döviz kurundaki artış oranının takip eden bir yıllık dönemde belli olması nedeniyle döviz pozisyon açıklarındaki artış eğilimi devam etmiştir. 1999 yılı sonunda 12,6 milyar dolar olan bankacılık sisteminin yabancı para pozisyon açıkları 2000 yılı Ekim ayında en yüksek seviyesi olan 22,2 milyar dolara yükselmiştir. 2000 yılı Kasım ve 2001 yılı Şubat aylarında ortaya çıkan krizler nedeniyle bankalar yabancı para pozisyon açıklarını kısmen kapatmışlardır. 2001 yılı sonunda bankaların yabancı para pozisyon açığı 12,1 milyar dolara gerilemiştir.

III.2. Model

Yukarıda hesaplanan yabancı para pozisyon açığı serisi aşağıdaki model yardımıyla açıklanmaktadır.

$$LAcikd = f (Faizkurfrkay, Volkr3, Voltf3, S_i, S9512, S9801, S2000, S2000Kas, S2001, Swap)$$

Modelde;

LAcikd: Döviz pozisyon açığının logaritması (Milyar ABD doları),

Faizkurfrkay: Kur sepetindeki aylık yüzde değişim ile deflate edilen Hazine bonusu aylık faizinden ABD Hazine bonusu aylık faiz oranı çıkarılarak elde edilen reel getiriyi,

Volkr3: Kur sepetindeki dalgalanmayı göstermek amacıyla kur sepeti aylık yüzde değişim kullanılarak hesaplanan 3 aylık hareketli standart sapmayı,

Voltf3: Enflasyondaki dalgalanmayı göstermek amacıyla toptan eşya fiyat endeksi aylık yüzde değişim kullanılarak hesaplanan 3 aylık hareketli standart sapmayı,

S_i: Aylık kukla değişkeni (i = 1, 2,12),

S9512: 1995 yılı Aralık ayında 1, diğer aylarda 0 değerini alan 1995 yılı genel seçimini temsil eden kukla değişkeni,

S9801: 1998 yılından önce 0, 1998 yılı Ocak ayından itibaren 1 değerini alan vadeli döviz alım-satımı üzerindeki kısıtlamanın kaldırıldığı dönemi temsil eden kukla değişkeni,

S2000: 2000 yılı Ocak-Ekim döneminde 1 değerini alan ve diğer aylarda 0 değerini alan enflasyonu düşürme programı kukla değişkenini,

S2000Kas: 2000 yılı Kasım ayından önce 0, sonra 1 değerini alan ve 2000 yılı Kasım ayındaki krizi gösteren kukla değişkeni,

S2001: 2001 yılı Şubat ayından önceki aylarda 0 değerini alan ve Şubat ayından sonra 1 değerini alan kur politikasındaki değişimi gösteren kukla değişkeni,

Swap: 2001 yılı Haziran ayında 1 diğer aylarda 0 değerini alan kukla değişkeni, göstermektedir.

Kurdaki aylık değişimden arındırılmış yurtiçi ve yurtdışı faiz farkı ile yabancı para pozisyon açığı arasında aynı yönlü bir ilişki ortaya çıkması beklenmektedir. Yurtiçi ve yurtdışı faiz farkı arttıkça, bankacılık sisteminin yabancı para pozisyon açığının artması beklenmektedir. Kur sepeti enflasyona paralel artarken, bankalar için yurtdışından yabancı para cinsinden düşük faiz ile borçlanıp, yurtiçinde Türk lirası cinsinden yüksek faiz ile kredi kullanırmak karlı olmaktadır.

Enflasyon ve kurdaki dalgalanma arttıkça bankacılık sisteminin yabancı para pozisyon açıklarının azalması beklenmektedir. Bankalar, kurdaki belirsizlik arttıkça yabancı para cinsinden borçlarını azaltıp, yabancı para cinsinden varlıklarını artırmaya çalışarak kur riskine karşı kendilerini korumaya çalışmaları beklenmektedir. Fakat, ülkemizde 1990'lı yıllardan itibaren uygulanmakta olan enflasyondaki aylık yüzde değişim kadar kurda aylık yüzde değişim öngören politika nedeniyle bankacılık sistemi kur riskini gözardı etmeye başlamıştır. Bu nedenle, kriz dönemleri hariç olmak üzere kurdaki belirsizliğin bankaların pozisyon açıkları üzerinde anlamlı bir etkisinin olması beklenmemektedir.

Kriz dönemlerini göstermek amacıyla modele dahil edilen kukla değişkenlerin bankaların yabancı para pozisyon açığı üzerinde düşürücü etkisinin olması beklenmektedir. Kriz dönemlerinde bankaların yurtdışından kullanmış olduğu krediler hem arz yönlü hem de talep yönlü daralmaktadır. 2001 yılı Kasım ayı kukla değişkeni, krizin etkisini göstermek amacıyla konulmuş ve bankaların yabancı para pozisyon açığını düşürücü etkisinin olması beklenmektedir. 2001 yılı kukla değişkeni ise Şubat ayında kur rejimindeki değişimi temsil etmekte ve kur sepetindeki belirsizlik arttığı için bankaların yabancı para pozisyon açığını düşürücü etkisinin olması beklenmektedir.

1998 yılından itibaren konan vadeli döviz alım ve satım işlemleri kukla değişkeninin bankaların yabancı para pozisyon açığını artırması beklenmektedir. Çünkü bankalar bu düzenleme ile pozisyon açığı limitlerinden kaçınma imkanına kavuşmuşlardır.

2000 yılı Ocak ayında uygulamaya konulan enflasyonu düşürme programı kukla değişkeninin bankaların pozisyon açıklarını artırması beklenmektedir. Bu dönemde kur sepetindeki artış gelecek bir buçuk yıllık dönemde önceden ilan edilmiştir. Bu nedenle, ekonomide bekleyişler olumlu etkilenmiştir.

Swap kukla değişkeni, 2001 yılı Haziran ayında gerçekleştirilen bankaların TL cinsinden Hazine bonolarının yabancı para cinsinden Hazine bonoları ile değiştirilen swap operasyonunu

göstermektedir. Swap operasyonu için kullanılan kukla değişkenin bankaların yabancı para pozisyon açığıını artırması beklenmektedir. Çünkü, bankalara verilen dövize endeksli devlet iç borçlanma senetleri Türk lirası cinsinden varlıklar içinde yer almaktadır. Bu nedenle, bizim hesaplamamızda pozisyon açıklarında bir artış ortaya çıkmış gibi gözükmektedir.

III.3. Veri

Modelde, yukarıdaki formüle göre hesaplanan yabancı para pozisyon açığı serisi kullanılmıştır. Hesaplanan yabancı para pozisyon açığı gerek ABD doları cinsinden, gerekse Türk lirası cinsinden kullanılsın benzer bir seyir göstermektedir. Bu çalışmada, milyar ABD doları cinsinden değerler kullanılmıştır. Modelde, 1993 yılı Aralık - 2001 yılı Aralık dönemi kullanılmıştır. Değişkenler T.C. Merkez Bankası veri tabanından elde edilmiştir. Döviz kuru olarak, 1 ABD doları ve 0,77 Euro (1,5 Alman markı) toplamından oluşan kur sepeti esas alınmıştır.

Yurtiçi faiz oranı olarak devlet iç borçlanma senedi ihalelerinde oluşan faiz oranı kullanılmıştır. Devlet iç borçlanma senedi faiz oranı olarak, ay içerisinde gerçekleşen üç aya en yakın devlet iç borçlanma senedi ihalesinde oluşan basit faiz oranından aşağıdaki formül ile bileşik faiz hesaplanmıştır.

$$I_{bileşik} = [(1 + I_{basit}/n)^n - 1] * 100$$

Yurt dışı faizi olarak ise ABD 3 ay vadeli Hazine bonusu faiz oranı kullanılmıştır. Yurtdışı faiz oranı olarak kullanılan ABD 3 ay vadeli Hazine bonusu faiz oranı <http://www.economagic.com/em-cgi/data.exe/fedbog/tbsm3m> adresinden alınmıştır.

Kur sepetindeki değişimi de dikkate alan aylık reel getiri, kur sepetindeki aylık değişim ile deflate edilen hazine bonusu aylık faiz oranından yurtdışı aylık faiz oranı çıkarılarak aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır.

$$Faizkurfrkay = [((1 + Faiz_{aylık}) / (1 + Kur_{aylık}) - 1) - Faiz_{aylık}] * 100$$

Kur sepeti ve enflasyondaki dalgalanmayı göstermek amacıyla hesaplanan 3 aylık hareketli standart sapma aşağıdaki formül ile hesaplanmıştır.

$$Volf3 = [(\sum(y_t - y)^2) / (T - 1)]^{1/2}$$

III.4. Model Tahmini

Unit root test sonuçları tablo 4.1’de verilmiştir. Augmented Dickey-Fuller yöntemine göre yapılan unit root test sonuçlarına göre, yabancı para pozisyon açığının logaritması yüzde 1 anlamlılık düzeyinde birim kök içerirken, diğer seriler durağandır.

Tablo 3.1. ADF Test Sonuçları

Değişken	Seviye (Trendli)	Seviye (Trendsiz)	Birinci Der. Farkı
lacikd	-3.977*	-1.091	-4.405**
Faizkurfrkay	-5.107**	-4.428**	
Voltf3	-4.554**	-4.830**	
Volkr3	-3.883**	-3.905**	

** ve * değişkenlerin yüzde 1 ve yüzde 5 anlamlılık düzeylerinde durağan olup olmadığını göstermektedir.

Model için kullanılan dönemin kısa olması ve bankaların yabancı para cinsinden pozisyonlarının kısa dönemli bir ilişki olması nedeniyle çalışmada kısa dönem ilişkisi incelenmiştir. Bankaların yabancı para pozisyon açığı kısa dönem belirleyicileri için yapılan en küçük kareler yöntemi test sonuçları aşağıda verilmiştir.

$$dlacikd = 6.74 + 0.74 dfaizkurfrkay(-2) + 1.27 dfaizkurfrkay(-3)$$

(4.24) (3.07) (5.92)

$$- 1.59 dvoltf3(-2) - 4.95 dvoltf3(-3) - 39.8 s9512 - 9.30 s2000kas$$

(-2.42) (-5.83) -3.05 -2.49

$$+ 41.39 swap - 14.94 s6 - 15.00 s10 - 13.03 s12$$

(2.79) (-2.95) (-2.95) (-2.68)

$$R2 = 0.60, \quad Adj. R2 = 0.55, \quad DW = 1.98$$

Modelde,

dlacikd, döviz pozisyon açığının logaritmik birinci dereceden farkını,

faizkurfrkay, Hazine bonusu aylık faizinin kur sepetindeki aylık yüzde değişim ile deflate edilip yurtdışı aylık faiz oranından çıkarılarak elde edilen reel getirinin birinci dereceden farkını,

voltf3, enflasyondaki dalgalanmayı göstermek amacıyla toptan eşya fiyat endeksi aylık yüzde değişim kullanılarak hesaplanan 3 aylık hareketli standart sapmanın birinci dereceden farkını,

göstermektedir. Modelde, bankaların yabancı para cinsinden pozisyonlarını açıklayabilmek amacıyla kullanılan değişkenlerin 12 dönem gecikmeli değerleri modele konulmuştur. Daha sonra, katsayıları istatistiksel olarak anlamsız çıkan açıklayıcı değişkenler modelden atılmıştır.

Tahmin sonucuna göre, kısa dönemde bankaların yabancı para pozisyon açığını belirleyen değişkenler olarak kur sepetindeki yüzde değişimden arındırılmış Hazine bonusu aylık faiz oranı ile ABD hazine bonusu aylık faiz oranı arasındaki fark ve enflasyondaki dalgalanma olduğu ortaya çıkmıştır.

Kur sepetindeki değişimden arındırılmış Hazine bonusu aylık faiz oranı ile ABD hazine bonusu aylık faiz oranı arasındaki farkın cari dönem değeri bankaların yabancı para pozisyon açığını etkilemezken, 2. ve 3. gecikmeli değerleri bankaların cari dönem yabancı para pozisyon açığını artırmaktadır. Faiz farkının katsayıları da istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Faiz farkındaki bir puanlık artış, bankaların yabancı para pozisyon açığını 2 dönem gecikmeyle yüzde 0.74 ve 3 dönem gecikmeyle de 1.27 oranında artırmaktadır. Bankalar, yurtiçi ve yurt dışı faiz farkı artınca, 2 dönem sonra yabancı para pozisyon açıklarını artırmaya başlamaktadırlar.

Diğer taraftan, bankalar, enflasyondaki dalgalanma artınca 2 ve 3 dönem gecikme ile yabancı para pozisyon açıklarını azaltmaktadırlar. Bankalar, enflasyondaki belirsizlik arttıkça kur riskine karşı kendilerini korumak amacıyla pozisyon açıklarını düşürmektedirler.

1995 yılı Aralık ayında gerçekleşen genel seçimler bankaların pozisyon açıklarının daralmasına yol açmıştır. Ayrıca, 2000 yılı Kasım ayında ortaya çıkan kriz sonrası dönemde bankaların pozisyon açıkları daralmıştır. Bu dönemde kur üzerinde oluşan baskı nedeniyle bankalar yabancı para pozisyon açıkları düşürmüşlerdir. Ayrıca, 2001 yılı Haziran ayında gerçekleştirilen swap kukla değişkeninin katsayısı da pozitif işaretli ve anlamlı çıkmıştır.

Diğer taraftan, bankalar Haziran ve Aralık aylarında döviz pozisyon açıklarını azaltmaktadırlar. Mevsimsel etkinin araştırıldığı kukla değişkenler anlamlı ve beklendiği gibi

negatif işaretli çıkmıştır. Bankaların yıl sonu yabancı para pozisyon açıklarındaki daralma Ekim ayından itibaren başlamaktadır. Bu nedenle, Ekim ayı kukla değişkeni de negatif işaretli ve istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Bankacılık sisteminin döviz pozisyon açıkları Haziran ve Aralık aylarında gerek daha sağlıklı bilanço açıklayabilmek, gerekse yurt dışı fonların kısmen ülke dışına çıkması nedeniyle mevsimsel bir daralma göstermektedir.

IV. SONUÇ

Bankaların yabancı para pozisyon açığı 1998 yılından 2000 yılı Kasım ayında ortaya çıkan krize kadar hızlı bir artış eğiliminde olmuştur. Bankaların yabancı para pozisyon açıklarını sınırlandırmak amacıyla, yabancı para pozisyon açığının üst limiti 1998 ve 1999 yıllarında yapılan düzenlemelerle düşürülerek, bankacılık sisteminin kur riski azaltılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, 2000 yılı Mayıs ayında yapılan düzenleme ile bu rasyonun aşımı durumunda aşan kısmın tamamının TC Merkez Bankası'nda serbest mevduat olarak tutulması mecburiyeti getirilerek, döviz pozisyon açığı yasal limitler içinde tutulmaya çalışılmıştır. Fakat, 1998 yılı Ocak ayında yürürlüğe giren ve bankalara döviz pozisyon düzenlemelerinden kaçınma imkanı yaratan vadeli döviz alım ve satım işlemleri ile bankalar bu sınırlamaları rahatlıkla aşabilmişlerdir. Bankalar, 1998 yılından itibaren bilanço dışı işlemler aracılığı ile yasal düzenlemelerden kaçınma imkanına kavuşmaları nedeniyle yabancı para pozisyon açıkları artmıştır.

Bu çalışmada, bankaların yabancı para pozisyon açığını belirleyen değişkenler kur sepetindeki yüzde değişimden arındırılmış Hazine bonusu aylık faiz oranı ile ABD hazine bonusu aylık faiz oranı arasındaki fark ve enflasyondaki dalgalanma olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bankaların yabancı para pozisyon açığı 2000 yılı Kasım ayında yaşanan kriz nedeniyle takip eden dönemde düşüş eğilimine girmiştir. Diğer taraftan, bankalar Haziran ve Aralık aylarında daha sağlıklı bilanço açıklayabilmek amacıyla yabancı para pozisyon açıklarını daraltmaktadırlar.

KAYNAKÇA:

- Anders Walter (1995), "Applied Econometric Time Series", Iowa State University,
- Balino, T. Bennett A. Borensztein E. (1999), "Monetary Policy in Dollarized Economies", IMF Occasional Paper No: 171, 1999,
- Berg, A. Borensztein E. (2000), "The Choice of Exchange Rate Regime and Monetary Target in Highly Dollarized Economies", IMF Research Department, Journal of Applied Economics, Vol. III. No.2 November 2000, 285-324,
- Bodnar, G. Wong M.H.F. (2000), "Estimating Exchange Rate Exposure: Some Weighty Issues", NBER WP 7497, January 2000,
- Catao, L. Terrones M. (2000), "Determinants of Dollarization: The Banking Side", IMF Working Paper No: 146, August 2000,
- Chang R. and Velasco A. (1998), "Financial Crises in Emerging Markets: A Canonical Model", Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper: 98-10, July 1998,
- Chang R. and Velasco A. (1998), "The Asian Liquidity Crisis", Federal Reserve Bank of Atlanta, Working Paper: 98-11, July 1998,
- Demirguc-Kunt, A, and Detragiache E (1997), "The Determinants of Banking Crises: Evidence from Industrial and Developing Countries", <http://econ.worldbank.org/docs/472.pdf>,
- Demirguc-Kunt, A, and Detragiache E(1998), "Financial Liberalization and Financial Fragility", IMF Working Paper No: 98/83, Mart 1998,
- Domaç İ. And Peria M.S.M. (2000), "Banking Crises and Exchange Rate Regimes: Is There a Link?", The World Bank, August 2000,
- Erda, S. (2001), "Turkish Banking- Industry Analysis", J.P. Morgan Equity Research, London, 28 Mart 2001,
- Goldstein, Morris and Turner Philip (1996), "Banking Crises in Emerging Economies Origins and Policy Options", Bank for International Settlements, Monetary and Economic Department, October 1996,

Hardy, D. and Pazarbaşıoğlu C. (1998), "Leading Indicators of Banking Crises: Was Asia Different?", <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9891.pdf>, IMF Working Paper No:98/11, June 1998,

IMF (1997), "Toward a Framework for Sound Banking", Monetary and Exchange Affairs and Research Department, Approved by Guitian, M, and Mussa, M, IMF 1997,

Ize,A. Levy-Yeyati, E. (1998), "Dollarisation of Financial Intermediation: Causes and Policy Implications", IMF Working Papers: 98/28,

Kaminsky G., Lizondo S. and Reinhart C. (1998), "Leading Indicators of Currency Crises", IMF Staff Paper, Vol. 45, No: 1, March 1998,

Kaplan C. Yılmaz E.(2001) "Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılmasının Maliyeti", TC Merkez Bankası Araştırma Genel Müdürlüğü, Yayınlanmamış Çalışma, 24 Aralık 2001,

Krugman, P. (1979) "A model of balance of payments crises." Journal of Money, Credit, and Banking, 11: 311-325,

Makinnon, R. and H. Pill, "Credible Liberalizations and International Capital Flows: The Overborrowing Syndrome", Financial Deregulation and Integration in East Asia, Chicago University Press, Chicago, 1996,

Mishkin, Frederic S, (1996), "Understanding Financial Crises: A Developing Country Perspective", Federal Reserve Bank of New York, April 1996,

Mishkin, Frederic S, (1999), "Lessons From The Asian Crises", NBER,WP: 7102, <http://www.nber.org/papers/w7102>, April 1999,

Mitsuhiro, Fukao (1991), "Exchange Rate Movements and Capital-Asset Ratio of Banks: On the Concept of Structural Positions", BOJ Monetary and Economic Studies, Vol, 9 No,2 September 1991,

Obstfeld, M. (1994), "The Logic of Currency Crises", www.emlab.berkeley.edu/users/obstfeld/ftp/currency_crises/cc.html,

Pazarbaşıoğlu C. Saif S., C. (2000), "Turkish Banks: Challenges Ahead", ABN AMRO, November, 3 2000,

Pazarbaşıoğlu, C. (2001), “Banking Sector Reform”, Banking Regulatory and Supervisory Agency, September, 18 2001, Meeting of Foreign Economic Relations Board in London, <http://www.bddk.org.tr>,